

Prilozi o ludbreškom kotaru u Velikom ratu

MILIVOJ DRETAR

Autor se u članku osvrnuo na stanje u kotaru Ludbreg tijekom ratnih godina 1914. – 1918. Veliki rat bio je najkrvaviji sukob u dotadašnjoj povijesti, a u njemu su sudjelovali i hrvatski vojnici kao dio austrougarske vojske. No, iako nije bilo ratnih djelovanja u Podravini, civilno stanovništvo je tijekom rata također patilo: od nestašice hrane i potrepština, neimaštine, bolesti koje su uzele maha posljednjih godina rata, degradacije političkog, kulturnog i gospodarskog života. O Prvom svjetskom ratu snimljeni su filmovi, napisano je mnogo knjiga i znanstvenih članaka, no dosada nije objavljen niti jedan članak koji bi sustavno obuhvatio cjelokupno razdoblje u kotaru Ludbreg. Jedan od razloga je što je prestankom rata propala i Austro-Ugarska pa se na nekadašnje borce gledalo drugačijim očima. Nakon rata uslijedila je Velika gospodarska kriza pa Drugi svjetski rat, stoga je ova tema nepravedno potisnuta na margine. Dragocjene povijesne izvore pružaju matične knjige, školske spomenice, ljetopisi i privatne kronike. Takvu je vodio i ludbreški župnik Ivan Bočakaj, no njegov je rad ostao nedostupan. Mnogo je dokumenata u međuvremenu izgubljeno pa se tek 100. obljetnicom izbijanja (i trajanja) rata pokušava doći do novih informacija i ispravljanja netočnih podataka. Ovaj je članak nastao na tragu te inicijative. Uz kotar Ludbreg, spominje se i općina Jalžabet koja je potpadala pod Varaždin.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, kotar Ludbreg, bojišta, vojnici, civili, bolesti, nestašice

1. Prilike u kotaru Ludbreg pred Prvi svjetski rat

Kotar Ludbreg bio je 1914. godine jedan od osam kotara Varaždinske županije. Obuhvaćao je područje istočnog dijela Županije (16,4 % površine), a činilo ga je šest upravnih općina: Ludbreg, Martijanec, Rasinja, Mali Bukovec, Đelekovec (ili Gjelekovec) te Ivanec Koprivnički. Potonja je formirana neposredno pred Prvi svjetski rat i počela je djelovati 1. siječnja 1913. godine. Devedeset naselja bilo je razasuto na površini od gotovo 400 km², od Vrbanovca i Slanja na zapadu do Botova i Kunovca na istoku te od Drave na sjeveru do podkalmičkih sela Veliki Poganec i Ludbreški Ivanec na jugu. Iako je u jednom kraćem razdoblju i selo Mali Bukovec prednjačilo brojem stanovnika, najvažnije naselje oduvijek je bilo trgovište Ludbreg. Izgled naselja u posljed-

njih sto godina prilično je izmijenjen – pred Prvi svjetski rat trgovište Ludbreg obuhvaćalo je središnji Trg svetog Trojstva s dvorcem Batthyany, Strossmayerovu ulicu (dan. P. Zrinskog), istočni dio Gajeve, Jelačićevu te ulicu prema Selniku. Ostale su ulice formirane tek nestankom Batthyanyjevog veleposjeda (iza 1918.) kada su zemljišta oko trgovišta rasprodana seljacima koji su tu podizali kuće.¹

Iako je Ludbreg već u srednjem vijeku bio dobro povezan s Varaždinom, stanovništvo istočnog dijela kotara Ludbreg iskazivalo je namjeru priključenja koprivničkom kotaru (i Bjelovarsko-križevačkoj županiji). Kao razlog često se navodila slaba prometna poveza-

¹ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Privredne i socijalne prilike ludbreškog kotara u međuratnom razdoblju* // Ludbreg (ur. Vlado Mađarić), Ludbreg: Skupštine općine Ludbreg, SIŽ za kulturu i Narodno sveučilište Ludbreg, 1984., 259–280.

Sl. 1. Mobilizacija u Jalžabetu 1914. godine (vl. obitelj Horvat, Ludbreg).

nost s kotarskim središtem. Na području kotara Ludbreg 1910. godine popisano je 35.845 stanovnika. Najveće naselje bio je Gjelekovec (1910. – 2.070 stanovnika). Od 1870-ih godina započinje dugotrajan proces iseljavanja stanovnika koje je kulminiralo početkom 20. stoljeća. Popisom iz 1910. godine utvrđeno je kako gotovo 12 % (oko 4.400) stanovnika ne živi na području kotara Ludbreg. Polovina tog broja odnosi se na ekonomsku dijasporu u Sjevernoj Americi. U razdoblju 1905. – 1910. godine kotar Ludbreg napustilo je 2.111 osoba, dok ih se vratilo tek 399. Razlog takvog pojačanog iseljavanja bila je usitnjenost poljoprivrednih posjeda koji nisu omogućavali stabilnosti i napredak. Čak preko 90 % radno aktivnog stanovništva bavilo se poljoprivredom. No, seljaci su posjedovali većinom male zemljišne čestice (većinom ispod 10 jutara), nedostatne za ostvarenje uroda s tržišnim viškovima. Osam najkrupnijih posjeda (preko 100 jutara zemlje) držale su velikaške obitelji: Batthyany, Inkey, Drašković, Rauch, Toplak. Oni su držali i većinu šumskih posjeda. Zemljišta su većinom zasijavana kukuruzom, a manjim dijelom žitaricama (pšenica, raž, ječam) te okopavinama (krumpir, repa). Početkom 20. stoljeća podravske vinograde snažno je pogodila filoksera, a prihvaćanje nove američke loze išlo je dosta sporo. Novu sortu najprije su prihvatili veleposjednici, dok je kod seljaka dugo prevladavalo nepovjerenje prema novitetima. Dominacija poljoprivrede s druge je strane uvjetovala

slabiju razvijenost neagrarnog sektora. Samo se 1/10 žiteljstva bavila obrtom ili nekim drugim zanimanjem van poljoprivrede.

Godine 1911. u ludbreškom je kraju bilo 542 obrtnika, najviše postolara (87), mlinara (64), kovača (63), zidara (43), čizmara (42), a u ukupan broj uključeni su i ugostitelji (68). U to se vrijeme u gotovo svakom većem selu nalazi krčma ili trgovina, često u vlasništvu židovskih doseljenika, poglavito onih druge generacije. Industrijska proizvodnja bila je na početku 20. stoljeća tek u začetku. Prvotno se svodila na krug veleposjeda gdje su veleposjednici, željni nove zarade i unapređenja svog gospodarstva, osnivali manje proizvodne pogone poput ciglana, pilana, mlinova i sl. Neke od njih bile su na vodeni pogon. Na prijelazu stoljeća radilo je i nekoliko rudnika kamenog ugljena: u Rasinji, Subotici i Bolfanu. No, svi ti pogoni ili rudnici nisu mogli primiti veći broj radnika, a posao se često svodio na sezonski rad ljeti (npr. ciglane nisu radile preko zime). Značajniji pokušaj industrijalizacije pojavio se tek u Slanju na imanju grofa Aleksandra Lamberta. On je 1897. godine podignuo parnu pilanu, tvornicu pokućstva, mlin i tvornicu škroba koji su u jednom trenutku zapošljavali gotovo 200 radnika. Kao glavna sirovina poslužilo je drvo iz kalničkih šuma pa je iz tog razloga izgrađeno nekoliko kilometara šumske željezničke pruge. No, Lambertova inicijativa ubrzo je propala, već oko 1910. godine njegovi se pogoni ne spominju, a obitelj

prodaje imanje sa seoskim dvorcem koji ubrzo biva srušen od novčara koji su ga otkupili. Jedan od razloga propasti Lambertove inicijative vjerojatno je bila prometna nepovezanost sa većim centrima i tržištem. Podravska pruga od Koprivnice do Varaždina planirana je desetljećima, ali je izgrađena tek 1938. godine, dok je odvojak od Ludbrega preko Varaždinskih Toplica do Novog Marofa zauvijek ostao samo u planovima.²

Svaku lokalnu poduzetničku inicijativu odmah na početku gušio bi nedostatak novčarskih zavoda. Ne računajući manje vjersijske udruge ili zadruge, banaka nije bilo. Stoga je 1896. godine utemeljena *Ludbreška dionička štedionica d.d.*, u većinskom vlasništvu bogate židovske obitelji Scheyer. Godine 1906. utemeljena je i druga banka koja se nalazila na glavnom trgu. *Banka i štedionica d.d.* bila je u vlasništvu židovske obitelji Gross. U razdoblju pred Prvi svjetski rat, u ludbreškom je kotaru obitavala židovska manjina od dvjestotinjak članova koji su činili tek oko 0,6 % stanovništva. Godine 1881. zajednica se u potpunosti osamostaljuje od Izraelitičke bogoštovne općine u Koprivnici i utemeljuje vlastitu. Židovi 1890. godine osnivaju groblje, a 1895. godine uređuju i svoju sinagogu u Ludbregu.³

2. Odjeci izbijanja rata

Sarajevski atentat poremetio je društvene događaje u cijelom kraju. Otkazane su sve glazbene priredbe i zabave te su izvještene crne zastave. Varaždin je proglasio dane žalosti sve do sprovoda ubijenog para. U Ludbregu su se upravo održavali izbori za zastupnika u Saboru. Tu se našao i Stjepan Radić, prvak HPSS-a koji je „branio“ svoj prvi mandat iz 1908. godine te poništen mandati s travanjskih izbora. Protukandidata nije imao pa je s 1.528 glasova opet izabran za zastupnika. U trenutku svečane proslave izborne pobjede, odjeknula je vijest o ubojstvu prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i njegove supruge Sofije. Sam se Radić tada navodno obratio mnoštvu: „*Upravo je bio proglašen rezultat mojega izbora kad je u*

Ludbreg stigao brzojav o tome atentatu. Ja sam taj čin odmah osudio, a narod ga je osuđivao još oštrije od mene, ali narod je odmah počeo govoriti da radi Franje Ferdinanda i radi njegove supruge, dakle dvoje ljudi, nije pravo dati poubijati na tisuće, pa i milijune ljudi!“⁴ Slavlje je propalo.⁵

Vijest da su u Sarajevu u atentatu ubijeni prijestolonasljednik Franjo Ferdinand i njegova supruga Sofija odmah su prenijela sva svjetska glasila. I lokalne varaždinske novine *Naše pravice* u sličnom su tonu izvijestile o atentatu: „... Svi narodi monarkije i cijeli obrazovani svijet stoji pod potresnim dojmom atentata, kojemu su žrtvom pali prestolonasljednik Franjo Ferdinand i njegova supruga Sofija Hohenberg. Sred klicanja i oduševljenja, sred izjava lojalnosti i privrženosti, prasnule su od ruke 19-godišnjeg djaka gimnazijalca dva hica, a zla kob je htjela da je svaki smrtonosno pogodio svoju uzvišenu žrtvu. Od zločinačke, ludjačke ruke zanesenogi zavedenog djaka pala su dva života, koja je za kratko vrijeme imala resiti carska kruna i na koje su svi narodi monarkije gledali sa mnogo nade, privrženosti i poštivanja. Prijestolonasljednik Franjo Ferdinand bio je uzvišen i jak karakter, velika individualnost, koja je tvrdom voljom i širokim pogledom nastojala, da habsburška monarkija nadje svoj historijski smisao i da bude spram unutra i prama vani sredjena i svesilna. Za to je i njegova tragična smrt u cijelom prosvjetljenom svijetu pobudila toliku duboku žalost i tako silan dojam. Naročito hrvatski narod, kojega stogodišnja istorija i rijeke krvi prolivene za prestolje usko vežu uz kralja i njegov dom, dočekaao je tu nepojmljivu vijest tim većim užasom što su uzvišene žrtve pale na njegovom tlu a od ruku sina istog naroda a srpskog imena. Sa gnjušanjem se odvrćamo od ovog užasnog i besmislenog čina, koji u srcima svih nas budi ne samo duboku žalost i iskreno saučešće, nego još jače povezuje veze ljubavi i odanosti spram našeg toliko iskušanog sijedog Kralja i njegove vladalačke kuće...“⁶

Glasilo varaždinskih pravaša *Hrvatsko pravo* koje je upravo u lipnju 1914. godine počelo izlaziti iz tiska, u svojim se prvim broje-

2 Isto.

3 DRETAR, Milivoj: Židovi u ludbreškom kraju: povijesno-demografski prilozi, Ludbreg: Pučko otvoreno učilište Dragutin Novak, 2010., 76.

4 WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, Koprivnica: Nakladna kuća Dr. Feletar – Ludbreg: Grad Ludbreg, 2000., 120–122.

5 Naknadnom provjerom ispostavilo se kako su izbori ustvari održani tek 9. srpnja, a ne 28. lipnja 1914. godine. Radićeva izjava možda potječe iz njegovih kasnijih zabilješki pa ju je takvu prenijela povjesničarka Marija Winter.

6 *Naše pravice*, Varaždin, br. 27/1914.

vima osvrće na nemile lipanjske događaje: „... Hrvatski narode! Strahovit je to i sudbonosan zločin počinjen dne 28. lipnja u našem hrvatskom Sarajevu. Sudbonosan je za nas Hrvate, za dinastiju i monarkiju habsburžku, a time i za cijelu Evropu. Tim je zločinom ugašen život ne samo iskrenomu prijatelju Tvomu, nego i plemenitomu, umnomu, neustrašivomu i spremnomu prijestolonasljedniku one monarkije, koja je u našoj domovini Hrvatskoj jedini štiti. Strahovit je taj zločin osobito zato, što se kleta srpska ruka, koja ga je počinila, podmuklo ušuljala u njedra domovine naše, kao da su hrvatske zemlje leglo podmuklih zmija, a ne domovina neustrašivih junaka...“⁷

U školskim su spomenicama 1914. godine neki ravnajući učitelji zapisivali o velikoj tragediji koja je zadesila državu, o strašnom ubojstvu prijestolonasljednika i njegove zaručnice. „Dana 28. lipnja 1914. upravo u času kad je narod naš u Herceg-Bosni najsvetčanije dočekao i oduševljeno pozdravljao svoga budućeg vladara u glavnom gradu Sarajevu, prekinula je nit života crna zločinačka ruka nasljedniku na prijestolje slavni vladara Austro-Ugarske monarkije Franji Ferdinandu i njegovoj plemeniti drugarici vojvodkinji Sofiji Hohenberg otevši tako na nečuven način prijestolju Habsburgovaca vjernim narodima veliku i dragu nadu u buduću život i daljni napredak Slava prijestolonasljedniku Franji Ferdinandu! Slava vojvodkinji Sofiji Hohenberg!“⁸ Budući da je izbija nje rata došlo u vrijeme ljetnog raspusta, ostale spomenice to spominju u skromnijem opsegu pa tako u spomenici škole u Svetom Đurđu za godinu 1914./15. stoji: „26. srpnja iste godine započeo je veliki svjetski rat. Ravnajući učitelj August Plavčak otišao na bojno polje, na galičku frontu. U službi ga zamijenio umirovljeni svetođurski učitelj Vjekoslav Petak.“ I u Svetom Petru su zapis za školsku godinu 1914./15. započeli riječima: „Ova je godina otpočela u vrlo tužnim prilikama pošto je naša Austro-Ugarska monarkija bila prinuđena trgnuti mač na svoju obranu protiv neprijatelja koji su naumili oteti joj njezine zemlje. Prvi i najopasniji neprijatelj bila je već od više godina Srbija koja je zasnovala atentat na našeg prejasnog nadvojvodu Franju Ferdinanda koji je pao dne 28. lipnja 1914. od klete srpske ubojničke ruke. Tragična Njegova smrt duboko se kosnula hrvatskoga naroda koji je gajio velike nade...“⁹

Novine su se i dalje punile ratobornim riječima usmjerenih protiv Srbije, poticanih iz Beča i Pešte. No, nekako se vjerovalo da do rata ipak neće doći. Tome u prilog govore i riječi iz *Hrvatskih pravica* gdje je izražena nada kako će Srbija ispuniti austrijske zahtjeve oko istrage i progona osumnjičenika za atentat te prestanka uplitanja u južnoslavenske pokrajine. Antisrpski stav zadržao se još dugo. Bilo je i slučajeva gdje se radi krivo izgovorenih riječi moglo završiti na robiji – takav je slučaj pravoslavnog seljaka Koste Popovića iz Segovine koji je osuđen na osam mjeseci teške robije jer je navodno „... izrazio želju da Srbi nadvladaju i da dođu u Ludbreg.“¹⁰ Slično je prošao i Tomo Petrić iz Bolfana, isto pravoslavac, koji je navodno poticao seljake na mržnju prema rimokatolicima. Osuđen je na mjesec dana zatvora.¹¹ Bilo je i neobičnih situacija poput one gdje je Predstojništvo kraljevske kotarske oblasti u Varaždinu od jalžabetske općine tražilo podatke da li ima kuća prekrivenih crijepom u bojama srpske trobojnice.¹²

3. Mobilizacija

Očekivanja mnoštva oko rata nisu se ispunila. Kako srbijanska vlada i kralj Petar nisu u potpunosti prihvatili svih 10 točaka ultimatum koji joj je poslala Austro-Ugarska, obje su se strane počele ubrzano pripremati za rat. Dana 28. lipnja car i kralj Franjo Josip I. objavio je rat Srbiji. Istoga je dana nad cijelim područjem Hrvatske i Slavonije proglašen prijeki sud za „zločinstva bune, umorstva, razbojstva, paleža i javnog nasilja zlobnom oštetom tuđeg vlastništva“.¹³ Poziv na mobilizaciju vojnika uslijedio je neposredno pred objavu rata. Narredba o mobilizaciji stigla je 26. srpnja 1914. godine u 01:00 sat, a istog je dana proglašena i za Hrvatsku.¹⁴ Vojni obveznici s ludbreškog područja popunjavali su jedinice XIII. zagrebačkog zbora, a prijavljivali su se kod svojih zapovjedništva u Varaždinu i Bjelovaru. U Bje-

10 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 518/1914.

11 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 115/1914.

12 HRELJA, Damir: *Općina Jalžabet*, Jalžabet, 2013., 95.

13 *Naše pravice*, Varaždin, br. 31/1914.

14 PLESKALT, Željko (ur.): *Ratni dnevnik C. K. Varaždinske pješacke pukovnije* br. 16, sv. 1: 26. srpnja 1914. – 29. siječnja 1915., Bjelovar: Državni arhiv u Bjelovaru, 2004., 9.

7 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 5/1914.

8 Arhiv OŠ Jalžabet, Spomenica škole za šk. godinu 1913./14., 135.

9 Arhiv OŠ Veliki Bukovec, Spomenica škole u Svetom Petru.

lovaru je sjedište imala 16. C. K. Varaždinska pješačka pukovnija, a osim te jedinice – ljudstvo s područja kotara Ludbreg (i Varaždinske Toplice, Varaždin) popunjavalo je i 5. i 12. ulansku pukovnicu te 39. topničku pukovnicu. Dio ljudstva upućen je u domobranstvo, odnosno 2. bojnu 25. pješačke pukovnije te u vojne postrojbe pučkih ustaša.¹⁵

Varaždinske su novine izvještavale da se veliko mnoštvo s veseljem odazvalo mobilizaciji: „Pozivu na djelomičnu spremu odazvali su se vojni obvezanici iz zagorskih i podravskih krajeva u potpunom broju. Od ponedjeljka dolaze u naš grad pozvanici domobranstva i redovite vojske kojih se više odazvalo, nego je bilo predviđeno. Svi vlakovi puni su vojnih obvezanika, koji putuju na svoja odredišta, a kolodvor je kod dolaska i odlaska opsjednut narodom, koji želi svojim junacima sretan put i dobru sreću.“¹⁶ Samo iz ludbreške župe u toku rata mobilizirano je oko 800 muškaraca. Upućivani su na bojišta u Srbiju, u Galiciju gdje su se borili protiv ruske vojske, a od 1915. godine i na sočansko ratište protiv Talijana. Početno veselje i nadu kako će rat biti brzo gotov uskoro je zamijenila neizvjesnost, brige i strah za najmilije. Vijesti s ratišta bilo je vrlo malo, novine su podlijegale cenzuri, jedino što je donosilo kakve-takve informacije bile su dopisnice koje su slali vojnici s bojišnica. Da bi izbjegli mobilizaciju svojih muškaraca, ludbreški su si Romi međusobno odsjekli dio kažiprsta desne ruke i tako se onemogućili u baratanju puškom. Opravdali su taj čin svojim starim vjerskim obredom.¹⁷

No, strahote s bojišnica i veliki ljudski gubitci prikrivani su pred javnošću. O tome može posvjedočiti i pismo Zvonimira Kerstnera iz Ludbrega što ga je 11. veljače 1916. godine, pred sam odlazak na bojište, uputio svojoj obitelji: „Mili roditelji! Konačna jest odluka pala – ja odlazim! Danas u 12 sati noću – evo sada upravo tuče – moramo biti potpuno spremni za odlazak. To je želja onih viših, ali jadnici ne znadu da ja polazim onamo sa čistom savješću i potpunim uvjerenjem u dobar ispad! Spremni smo – i ja sam spreman: moralno i materijalno. Bijah dana kod

Sl. 2. Ludbrežani kao vojnici austrougarske vojske (izvor: zbirka Winter, POU Dragutin Novak Ludbreg).

presv. ispovijedi i pričesti; izmirih se sa dobrim Bogom, molih za oprostjenje ak sam kad uvrijedio Njega ili Vas, mili roditelji... Spreman sam potpuno, sve sam sinatovario u „ruksak“ i „brotsak“, sve stoji spremno, samo da prebacim preko leđa i da pojurim dalje-dalje. Obukoh se dobro, u čizme sa toplim čarapama i vunenim obojcima, obukoh se isto dobro, toplo i ljetno rublje...“¹⁸ Sličnih pisama i dopisnica sačuvano je kod nekih obitelji sve do danas.

Točnih podataka o svim ratnim žrtvama nema do danas. U župne matice umrlih upisani su samo podatci za one koji su tijela svojih ljubljenih dopremili natrag u zavičaj, a takvih je bilo vrlo malo ili za one koje je poslan izravan dopis. Za ludbreško područje upisani su samo: 1. Rudolf Weiss, pekar iz Selnice, 22 godine star, pao 25. 10. 1914. godine kod Han Zabrđa (na srpskom bojištu); 2. Grga Pivar, iz Malog Bukovca, star 40 godina, pao 23. 11. 1914. godine, nepoznato mjesto stradanja; 3. Emil Steiner, iz Zvonimira, star 33 godine, pao 1914. godine kod Lazarevca u Srbiji; 4. Ivan Kovač, seljak iz Sigeca, star 39 godina, pao 31. 8. 1916. godine na ratištu kod Dubna

15 TEŽAK, Spomenka: *Varaždinci na bojištima Prvog svjetskog rata* // Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. – 1918. (ur. Stjepan Damjanović), Varaždin: HAZU, 2014.

16 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 7/1914.

17 WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, 125.

18 Privatni arhiv obitelji Kerstner, fotokopija u vlasništvu autora.

Sl. 3. Zvonimir Kerstner iz Ludbrega (u sredini), Bukovina, 1916. (vl. obitelj Ljubojević, Ludbreg).

(tamo je i pokopan).¹⁹ Pretragom baze podataka *Kramerijs Digital Library* mogu se detektirati imena velikog broja vojnika s ludbreškog područja, poput Đure Kovača iz Rasinje, Ivana Kovača iz Kunovca, Bolta Horvata iz Selnika, Dragutina Horvata i Milana Kovačevića iz Ludbrega, Ignaca Lončarića iz Hrženice i ostalih. U ukrajinskom selu Glybivka nalaze se grobovi troje vojnika iz Ludbrega: Tomo Gaček (r. 1897.), Šimun Sudec (r. 1897.) i Stjepan Kovačić (r. 1894.).²⁰ Od 800 mobiliziranih iz ludbreške župe, 200 ih je poginulo na ratištima, 160 se vratilo kao osakaćeno, a 40 ih se smatralo nestalima. I drugdje su gubici bili veliki. Iz Malog Bukovca je samo 1914. godine stradalo 14 % unovačenih.²¹

4. Civili u ratnim prilikama

Osim vojničara koji su ratovali za cara na svim austrougarskim bojištima, rat je zahvatio i sve slojeve civilnog stanovništva koje je

ostalo u svojim domovima. Iako je Podravina pošteđena ratnih razaranja, bilo je priča da se užasna tutnjava ratnih topova čula čak do ovđe. Već se prve godine rata (1914.) stanovnici pridružuju velikim akcijama prikupljanja darova i pomoći za vojnike na bojištima. Tako su ujesen, u popularnoj akciji *Dadoh zlato za željezo* ludbreški kožar Viktor Sančić i njegova supruga među prvima darovali svoje zlatno prstenje.²²

U akciji Crvenog križa za udovice i siročad poginulih na bojišnicama sudjelovali su uglednici s različitim novčanim prilozima: župa u Velikom Bukovcu prikupila je 33 kruna, trgovac Samuel Scheyer darovao je 20 kruna, a martijanečki veleposjednik Pavao Rauch darovao je čak 500 kruna.²³ Isti su češće puta sudjelovali s novčanim prilozima. Poklanjala se i hrana, poput peradi, voća, brašna, šećera, čaja, kave te odjeća, obuća, posteljina, pribor za jelo i drugo. U prikupljanju namirnica aktivno se uključila i školska djeca. Učenici iz sevske škole 1916./17. godine prikupljali su kupinovo lišće i čaj za vojnike kao i 300 slamnatih pletenica. Prikupljene namirnice slane su na bojišta ili ranjenicima koji su se liječili u Varaždinu. Akcije su se nastavile kroz sve ratne godine, a u Ludbregu se pritom najviše istaknula Marija Kerstner koja je za svoje zasluge od nadvojvode Franje Salvatora odlikovana srebrnom medaljom.²⁴

Hrvatsko pravo donosi izvještaj o jednom od dobrotovornih koncerata koji su se često priredivali diljem Hrvatske: „*Koncerat u korist domaćeg invalidskog fonda. Predprošle nedelje priredjen je po nekolicu mještana koncerat, koji valja sa svake strane označiti uspjelim. U rasporedu pruženo nam je nekoliko lijepo i skladno odpevanih pjesama po muškom i mješovitom zboru medju kojima su bile i tri medjimurske popijevke iz zbirke vrsnog skladatelja V. Žganca. Uz pjevačke točke liepo su se uplele i izvedbe domaćeg orkestra. Utješljivo je što tom zgodom po prvi put vidjesmo naše gospojice i ludbreške djevojke u lijepoj narodnoj podravskoj nošnji, što je vrijedno pohvale, budući da su je tudjinske prije već gotovo posve istisnule.*“²⁵ Slični su se dobrotvorni kon-

19 Matične knjige umrlih: Ludbreg 1909. – 1944., Sveti Đurd 1915. – 1940., Martijanec 1906. – 1922. (Matični ured Ludbreg), Matična knjiga umrlih Veliki Bukovec 1894. – 1918. (Državni arhiv Varaždin), Matična knjiga umrlih Jalžabet 188(o). – 1916. (Matični ured Varaždin)

20 <http://www.vecernji.hr/hrvatska/otkrivena-imena-stradalih-hrvatskih-vojnika-u-galiciji-950289>.

21 WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, 123, 127.

22 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 410/1914, br. 512/1914.

23 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 119/1914.

24 VRTULEK, Franjo: *Sesvete Ludbreške*, Ludbreg: Tonimir, 2006, 33.

25 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 35/1916.

certi priređivali i kasnije, novine su zabilježile da su ludbreške gospođe na Silvestrovo 1916. godine organizirale *Narodno veče* s nastupom domaćeg mješovitog zbora i salonskog orkestra.²⁶ Martijanečki vlastelin i bivši ban Pavao Rauch osobito se isticao povelikim novčanim iznosima za pomoć invalidima. Tako je u ljeto 1915. godine, prilikom udaje svoje kćeri Elizabete za Vuka pl. Vučetića, utemeljio zakladu za ratne invalide iz martijanečke i jalžabetske općine u visini od 20.000 kruna.²⁷

Potkraj 1917. godine započinje još jedna humanitarna akcija – iz Istre, okolice Trsta, Dalmacije i Bosne dovedene su stotine djece koja nisu mogla biti prehranjena u svojim domovima. Dio djece smješten je i u ludbreški kotar. Kako je glad zahvatila i mnoge domaće obitelji, ta su djeca smještena većinom na veleposjede i i među imućnije obitelji. U srpnju 1918. godine u kotar je došlo 100 djece iz Trsta, a velik ih se dio smjestio na Rauchovu posjedu u Martijancu, dio kod Draškovića u Velikom Bukovcu, a dio kod baruna Inkey u Rasinji. Mnoge obitelji iz Đelekovca, Rasinje, Martijanca i Bukovca također su primile djecu, od kojih su pojedina ostala čak i do 1920. godine.²⁸ Dobrovoljne akcije su se nastavljale i dalje – tako je na jednoj zabavi u Ludbregu za istarsku siročad prikupljeno čak 1.000 kruna.²⁹

Škole su tijekom rata otežano radile. Nedostajalo je školskog pribora, zgrade nisu održavane u dovoljnoj mjeri, nedostajalo je ogrijeva tijekom zime. Velik dio učitelja mobiliziran je pa su s učenicima radile većinom učiteljice u kombiniranim odjeljenjima. Kasnilo se s početkom školske godine. Unatoč svim tim problemima, škole su poslušno sudjelovale u humanitarnim akcijama te svojim koncertima i priredbama marljivo prikupljale novac. Odredbom Odjela za bogoštovlje i nastavu određen je 21. travnja kao dan ratne siročadi te se i tom prilikom skupljao novac među učenicima.³⁰

Za vrijeme rata, zbog odlaska muškara-

26 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 8/1917.

27 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 2/1917.

28 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 33/1915.

29 KOLAR-DIMITRJEVIĆ, Mira: *Briga Podravine za djecu ugroženu u Prvom svjetskom ratu* // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V/10, 2006., 130–157.

30 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 4/1918.

Sl. 4. Spomen-list škole u Hrženici za prikupljene priloge za vojnike (izvor: arhiv OŠ Sveti Đura).

na bojišta, mnoga su društva i udruge gotovo prestale s radom. Vatrogasci više nisu organizirali svoja poznata društva, već su se okupljali samo prilikom požara. U Ludbregu je Hrvatska pučka knjižnica i čitaonica obustavila svoj rad te po završetku rata, u siječnju 1919. godine, nastavlja sa svojim djelovanjem.

5. Gospodarske prilike

Ratne godine ujedno su i posljednje godine veleposjeda na širem ludbreškom području jer nakon 1918. godine započinje njihova propast. Godine 1914. umire Edmund Batthyany s kojim izumire palatinska loza te kneževske obitelji. Još je u vrijeme njegova oca Geze, veleposjed Ludbreg davan u zakup. Novi gospodari bili su tvrtka Kartsak i Eugen Riedl koji više ne gospodare tako dobro. Edmundov nasljednik, grof Ladislav Bathhyany-Strattman, bio je posljednji vlasnik veleposjeda – po raspadu države prodaje ovaj veleposjed i ta obitelj prestaje biti povezana s Ludbregom.

Iako ni prije rata gospodarske prilike nisu bile posebno povoljne, ratom se pogasila gotovo svaka ekonomska inicijativa. Godine 1917.

raspuštena je zbog ratnih prilika vjeresijska udruga Ivana Prijatelja pa je dostupnost novca otežana.³¹ Još 1914. godine u Sesvetama Ludbreškim osnovano je Gospodarsko društvo sa čak 116 članova, a iste je godine otvorena i pučka škola u selu koju je sagradio građevinski poduzetnik Ignac Weinrebe. S otvorenjem škole malo se zakasnilo jer je izgradnja započela u svibnju, a kako je u međuvremenu buknuo rat, dio zidara i radnika unovačen je u vojsku pa je otvorenje škole upriličeno tek u rujnu 1915. godine.³²

Sl. 5. Pjevački zbor *Podravina* prilikom dobrotvornog koncerta 1917. (izvor: zbirka Winter, POU *Dragutin Novak* Ludbreg).

Zbog odsustva muškaraca na domaćinstvima, pojavio se problem obrađivanja zemljišta. Žene i djeca morali su pojačano raditi na svojim imanjima. Umjesto tradicionalnog 1. rujna – prvog dana početka škole, sada se s nastavom započinjalo i po mjesec dana kasnije kako bi se tijekom rujna obavila većina poljoprivrednih poslova. O tome je pisala i Marija Winter: „*Teški teret svalio se na slabe žene, na nemoćne starce pa i na stariju djecu jer su i ta djeca morala pomagati u gospodarstvu. Žene su radile za dvoje. One su ne samo domaćice, već moraju biti orači i kopači, sijači i kosci. Svojoj djeci one su i otac i majka.*“³³ U nekim je krajevima intervenirala lokalna samouprava pa je tako grupa kolonista iz Varaždina i Ludbrega usmjerena pre-

ma Orehovici gdje su pomagali u obradi polja.³⁴ U okolicu Ludbrega došla je povećana grupa srpskih i ruskih zarobljenika. Dio njih bio je smješten u ludbreškom mlinu i zgradama na vlastelinstvima. Zarobljenici su bili uključeni u sve poljoprivredne poslove na vlastelinstvima.

U jesen 1914. godine pojavila se u ludbreškim selima svinjavka i šap među govedima. Zaraza se za nekoliko mjeseci proširila selima, a najviše je pogodila Đelekovec, Koprivnički Ivanec, Koledinec, Dugu i Malu Rijeku. Na to se nadovezala i svinjska zaraza u Imbriovcu.³⁵

Pojavila se nestašica gotovo svih vrsta namirnica i prehrambenih proizvoda. Tako su u zimi 1916./17. i novine zabilježile probleme s neravnopravnom podjelom šećera među stanovništvom. Nestašice su bile posebno teške u zadnje dvije godine rata. Nedostajalo je obuće, odjeće, mesa, brašna, goriva, petroleja. Čak je nedostajalo i kože pa su seljaci, umjesto džonova na cipele stavljali drvene daščice.³⁶ Vršene su i rekvizicije viškova poljoprivrednih proizvoda što je kod svih izazivalo ogorčenje, a posebno zadnjih godina rata kada je oskudica pogodila sva domaćinstva na širem području. Za potrebe vojske oduzimani su i konji s kolima.³⁷

Velika tragedija zadesila je 1916. godine i sakralne objekte na ludbreškom području. Sa zvonika crkvi i kapelica otimana su zvona koja su pretapanjem trebala poslužiti za novo ubojito oružje. Vojnici su išli od jedne do druge crkvice i skidali zvona unatoč protestima ljudi i svećenstva. Nije bilo objekta koji nije ostao bez zvona, osim jednog u ludbreškoj crkvi (a pet je skinuto) te onog u kapelici Srca Isusova u Apatiji – tamo su lokalni seljaci sami skinuli zvono i zakopali ga na nepoznato mjesto te ga tako sačuvali.³⁸

Gospodarstvo je ipak nastavilo nekim svojim tijekom, u jesen 1917. godine na području Ludbrega niknule su dvije privredne inicijative – Ludbreška tvornica crijeva i glinene robe te Sredotočna pecara žeste. Iste su upisane u Trgovački registar u Varaždinu.³⁹

31 Arhiv OŠ Veliki Bukovec, Spomenica škole u Velikom Bukovcu.

32 WINTER, Marija: *Kulturno-prosvjetna društva u Ludbregu i okolici* // Ludbreg (ur. Vlado Mađarić), Ludbreg: Skupštine općine Ludbreg, SIŽ za kulturu i Narodno sveučilište Ludbreg, 1984., 444.

33 VRTULEK, Franjo: *Sesvete Ludbreške*, 25, 33.

34 WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, 123.

35 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 21/1915.

36 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 19/1914.

37 WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, 125.

38 HRELJA, Damir: *Općina Jalžabet*, 97.

39 WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, 126.

Tvornica crijeva nastavila je s proizvodnjom i nakon rata te je čak proširila svoju djelatnost. Iste je godine osnovano Gospodarsko društvo u Rasinji koje započelo s djelovanjem tek nakon rata.

6. Bolesti

Epidemije bolesti nisu bile nikakva novost među ludbreškim stanovništvom. No, uslijed pojačane neishranjenosti, nestašica sve vrste robe, pojačanog rada na imanjima – stanovništvo je postalo podložnije epidemijama koje su proširile iz okolice. Harala je tuberkuloza, angina, hripavac, tifus, kozice, meningitis. Nekoliko ljudi stradalo je od bedrenice u razdoblju oko Prvog svjetskog rata. Liječnička skrb bila je skromna i skupa. Djelovali su dr. Blaž Ilijanić, dr. Magdić te ranarnik Emanuel Kollay. U Ludbregu je postojala i ljekarna obitelji Kon. No, bolesti su svejedno odnosile živote ljudi svih dobi.⁴⁰

Hrvatsko pravo zabilježilo je pojavu bolesti u Jalžabetu: „*Bolesti svakojake pojavljujuse. Dok nam sinovi na polju slave bore se za premilu nam grudu, dotle nas, koji ostasmo na očinskoj grudi haraju svakojake preteške bolesti. Prošle godine primila je hladna zemlja u se preko stotinu žrtava griže. Sadase opet pojavise ponovno crne koze. Ta preteška bolest hara već u našim krajevima na sve strane. Mase oblasti kao da su nas već zaboravile. Sve nas je ostavilo. Skrajnje je vrijeme, da oblasti odrede cijepljenje, da se barem donekle zapriječi širenje te užasne bolesti.*“⁴¹ Ustvari je od griže umrlo čak 79 mještana, najviše u Kelemenu, Jalžabetu te Poljani Donjoj i Gornjoj. Više je umiralo slabije stanovništvo – djeca do 10 godina starosti i stariji od 60 godina.⁴²

Zatim se pojavila jedna od najvećih pošasti u povijesti – influenza ili popularno zvana španjolska gripa. Bolest bi započela povišenjem temperature, bolovima u zglobovima, glavoboljom. Uskoro je virus zahvatio cijelo tijelo pa je bolesnik počeo teško disati, puls se ubrzao, nastupilo bi krvarenje iz nosa ili kod kašlja, nastala bi opća malaksalost, a uskoro agonija i smrt. Nejednom se dogodilo da se bolest brže proširila među djecom koja su za-

Sl. 6. Siromašna istarska djeca u Ludbregu tijekom Velikog rata (izvor: fotobirka Knjižnice i čitaonice *Mladen Kerstner* Ludbreg).

jedno spavala pa je bilo kuća koje su izgubile više djece. U Ludbregu su prvi smrtni slučajevi zabilježeni 25. rujna 1918. godine kada su preminuli Josip Vidović iz Hrastovskog te Terezija Premec iz Vinograda. Oboje su bili u zreloj dobi. A onda je tijekom listopada i studenog umrlo još tridesetak osoba svih dobi – od jednogodišnje djece do osamdesetogodišnjih staraca. Posljednja žrtva gripe bio je devetomjesečni Franjo Medjimorec iz Apatije koji je umro 28. prosinca 1918. godine. U roku od 3 mjeseca ukupno je umrlo 80 ljudi, od toga čak 35 od španjolske gripe. Usporedbe radi, tijekom 1916. godine umrlo je „samo“ 119 ljudi. U općini Martijanec stanje je bilo još gore. Tijekom 1917. godine polovica umrlih bila je od griže koja se pojavila u srpnju, prestala potkraj studenog, a povremeno se pojavljivala i tijekom 1918. godine. Najviše je zahvatila pučanstvo sela Hrastovljan, Čičkovina i Madaraševac. Španjolka je započela sredinom listopada 1918. godine te je do kraja prosinca umrla 71 osoba, dok je od ostalih uzročnika smrti stradalo njih 16. Mladi Nikola Blažin iz Čičkovine posljednja je evidentirana osoba umrla od gripe (2. 1. 1919.).

Ni u općini Sveti Đurđ nije bilo bolje – tamo je potkraj 1917. godine 37 osoba umrlo od griže, najviše njih u Hrženici. Zatim se početkom 1918. godine pojavila bolest crnih koza, a 50 % (od 70 ukupno) umrlih bilo je od te bolesti. A onda je prvim danom listopada španjolska gripa otela prvu žrtvu – malemu Magu Dovečer iz Struge. Do kraja godine umrlo je od te bolesti 76 osoba, što je oko 70

40 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 40/1917.

41 WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, 186–189.

42 *Hrvatsko pravo*, Varaždin, br. 17/1918.

% od svih umrlih. Župnik Julio Bozetti zabilježio je kako su smrti bile toliko nagle da je rijetko tko stigao primiti sakrament umirućih.⁴³

7. Kraj rata

Veliki rat za ludbreški je kraj završio 3. studenog 1918. godine kapitulacijom Austro-Ugarske. Ta je država izgubila preko milijun vojnika, a imala je i gotovo pola milijuna civilnih žrtava te oko 3,5 milijuna ozlijeđenih ljudi i invalida. Nekoliko stotina odnosi se na ljude s ludbreškog područja.

Tijekom 1918. godine ojačao je Zeleni kadar u Podravini, događali su se napadi na vlastelinstva i dvorce, na trgovine, skladišta i javne objekte. Kalničke su šume pružale odlično sklonište za vojne dezertere. I prije same kapitulacije uslijedile su velike promjene. U listopadu je država gotovo već prestala funkcionirati i započelo je bezakonje kojemu je teško bilo stati na kraj. Vlast u Zagrebu preuzima Narodno vijeće koje će inicirati osamostaljenje hrvatskih zemalja od Austrije i Mađarske. Dana 24. listopada osnovan je Odbor Narodnog vijeća za trgovište Ludbreg. Sačinjavalo ga je pet odbornika iz Ludbrega pa je tako za predsjednika izabran odvjetnik Gašo Somoogy, dr. Bruno Steiner postao je poslovođa (tajnik), vođa Narodne straže veterinar Lujo Petričević. Zadatak odbora bio je da se: obustave nezakonitosti i uvede red, narod smiri i informira, uz pomoć Narodne straže razoružaju pojedinci koji nemaju dozvole za oružje. Oni su za 27. listopada sazvali veliku manifestaciju kojoj je navodno prisustvovalo 2.000 ljudi na kojoj su govorili odbornici dr. Blaž Ilijanić i dr. Bruno Steiner. U svojim su govorima pojasnili novonastalu situaciju u državi i stvaranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Istog je dana došlo do proširenja Odbora za još 27 članova, a sad je tu uključeno i nekoliko seljaka iz okolice. Odbor se i kasnije proširivao. Počeo je i s prikupljanjem narodnog poreza pa je u tu svrhu prikupljeno 39.950 kruna koje su poslana u Financijski odsjek Narodnog vijeća u Zagrebu.⁴⁴

Vijesti o razbojstvima i napadima dezertera te vapaji za vojnom pomoći dolazili su sva-

Sl. 7. Telegram 4. 11. 1918. u kojem kotarske vlasti mole pomoć vojske radi održavanja reda (izvor: HDA, fond Narodno vijeće SHS).

kodnevno iz svih krajeva Hrvatske u Zagreb. Ni ludbreški kraj nije bolje prošao – već u rujnu opljačkane su trgovine u Hrženici, Strugi i Svetom Đurđu. Dana 1. studenog 1918. godine napadnute su i opljačkane trgovine u židovskom vlasništvu: „Dne 1. studenog počela su pljačkanja u okolici. Dnevice stizale su glasi da su rulje navalile na kojeg trgovca. Tako su opljačkani trgovci u Selnici, Dubovici, Kutnjaku, Kapeli, Strugi, Svetom Đurđu, Martijancu i Poljancu, no tamo su bili oružanom silom napadači suzbiti... Uvjerili smo se da su nemiri u nas bili tek izazvani po nekolicini huškača, većinom vojnih bjegunaca koji su narod nahuškali na Židove i vlasteline govoreći da je došla sloboda, da sada nema više suda i oblasti te da je slobodno sve raditi što se kome sviđi...“ Opljačkane trgovine držali su siromašni židovski trgovci. Nekoliko dana potom između Ludbrega i Poljanca napadnut je i opljačkan trgovac Appler.⁴⁵

Situacija je postala kritična. Pljačkaši su poharali dragocjenosti baruna Raucha, a zatim mu zapalili žitnicu u selu Hrastovljan. Izgorjelo je 2,5 vagona žita. Intervenirali su vojnici i tom je prilikom ubijen podstrekač nemira, mladi Antun Biber iz Hrženice. Nemiri su potrajali i sljedećih dana o čemu svjedoči nekoliko telegrafskih poruka upućenih Odjelu za narodnu obranu: 1. Rasinja: „Ze-

43 Župa Jalžabet, Matična knjiga umrlih Jalžabet.

44 Matične knjige s područja kotara Ludbreg, v. bilj. 19.

45 Hrvatski državni arhiv (HDA), Narodno vijeće SHS, Z00668829, presnimka.

Sl. 8. Razglednica Ludbrega iz 1915. godine (vl. autora).

ni kadar obilazi krajem.“, 2. Martijanec: „*Ovdje Zeleni kadar sve uništava. Svi ostavljaju mjesto i bježe. Poštarica prisiljena ostaviti ured, ako ne dobjije za obranu straže.*“ (1. 11. 1918.).

U noći s 3. studenog dolazi do napada pripadnika Zelenog kadra na Ludbreg, iz smjera Selnika. Mještani su organizirali obranu naselja sa stražama i barikadama na prilazu mjestu. U oružanom sukobu koji je uslijedio ranjeno dvadesetak napadača.⁴⁶ U obrani se istaknuo oružnički stražmeštar Janko Belošević. Na području Malog Bukovca odbijen je napad naoružane mase na načelnika općine i njegove prijatelje trgovce Sterna i Weissa. Oni su već prije pretpostavili kako će doći do napada na njih pa su angažirali oružnike da ih čuvaju od pljačke. Organizirali su i Narodnu stražu pa tako napad nije uspio. No, u napadu je jedan napadač poginuo, a osmero ih je ranjeno. To je izazvalo bijes u narodu pa su načelnik Kuzmić i njegovi prijatelji napustili mjesto pod okriljem vojske koja im je pomogla skloniti svu vrjedniju imovinu.⁴⁷ Nakon tih napada situacija se malo smirila. U zaštitu sela uključili su se i pojedinci, a selo Selnik čuvalo je društvo *Kršćanski mladići* pod pročelnikom Mijom Jelakovićem. On je u Zagrebu dobio 20 pušaka i 600 naboja municije za obranu Selnika, Sigeca i Slokovca, no to mu je oružje oduzeto od strane ludbreškog stražmeštra Ličanina zbog čega se Jelaković žalio Narodnom vijeću u Zagrebu. No, potrebe za posebnom intervencijom nije bilo jer je nakon toga zavladao relativno mirno stanje.⁴⁸

46 DRETAR, Milivoj: *Židovi u ludbreškom kraju...*, 112–113.

47 Isto.

48 HDA, Narodno vijeće SHS, Zoo668827, presnimka.

8. Zaključak

Veliki rat (Prvi svjetski rat) ostavio je velike posljedice na život ljudi u cijeloj Europi, ali i kotaru Ludbreg. Nažalost, zbog naknadnih promjena država i granica, ali i državnih sustava, velik je dio građe koja govori o tom razdoblju izgubljen ili se nalazi u stranim arhivima. Početak rata nikako nije mogao pretpostaviti kakva će tragedija zahvatiti pučanstvo. Kostri Ludbrežana ostale su razasute negdje po ukrajinskim, poljskim, srpskim, talijanskim i rumunjskim poljima, klanjcima, šumama. Rijetko su gdje obilježeni grobovi, no ni u našem zavičaju nema nijednog spomenika posvećenog žrtvama Prvog svjetskog rata. Iako su bili obični seljaci ili pak činovnici, učitelji, medicinari – naši vojnici spremno su se borili za državu i cara koji nisu doživjeli ni kraj rata. Nisu patili samo vojnici, patile su i njihove supruge, roditelji, djeca, stradala su imanja, crkve, škole. Četiri godine rata uistinu je bilo previše za sve. Poslije rata okolnosti su toliko promijenile da i svjetska historiografija označava to prijelazom u moderno doba ljudske povijesti. Slična se situacija dogodila u kotaru Ludbreg koji se nakon rata teritorijalno smanjio, a društvene i gospodarske prilike umnogome su se izmijenile. Nestala je jedna država, a stvorena druga, nestalo je velikaških veleposjeda, počela su se širiti naselja, promijenilo se mnogo toga u društvenom životu Ludbrega i okolice. No, stanovništvo nije odahnulo nakon ovog rata jer je već dvadesetak godina kasnije uslijedio još gori sukob koji je ostavio neizbrisive posljedice.

Summary

Contributions on the commune of Ludbreg during the Great War

In the beginning of the 20th century the population of the commune of Ludbreg in the Varaždin county was mostly agricultural and that part of Croatia was not considered as one of the developed parts of the Austrian Empire. With the beginning of the First World War in July 1914 began the drafting of soldiers within the Austrian army which were then sent to remote battle fields in Serbia, Galicia and later also on Soča river. The number of drafted soldiers was never determined, as well as the number of casualties. There are some partial

information which reveal that some 800 people were drafted from the commune of Ludbreg of which 200 were killed, 160 of them returned as invalids and 40 of them were considered missing. Life during the war was extremely difficult. The burden of agriculture fell on to women, children and elders. Furthermore, the army started impawning wagons, horses and church bells, there was almost no food and the live stock became sick. In spite of all that people gathered food and gifts for their soldiers on remote battlefields. During the war people from Ludbreg and River Drava Basin helped children from Istria, Primorje and Dalmatia who stayed here for several years. The ending of the war brought more misfortune with various epidemic diseases of which the Spanish Influenza was the worst. Around 400 people died from it. In 1918 armed groups of deserters called the Green regiment arrived in the vicinity of Ludbreg. They invaded castles and properties, public buildings and stores, especially Jewish. The people organised the People's watch which guarded the villages from robbers. In the same time a comity of People's council was formed which slowly took control of the government in Croatia. The members of People's comity in Ludbreg were the most distinguished individuals from Ludbreg and surrounding villages. They maintained peace and order and collected taxes for the new State of Slovenian, Croats and Serbs.

Literatura

- DRETAR, Milivoj: *Židovi u ludbreškom kraju: povijesno-demografski prilozi*, Ludbreg: Pučko otvoreno učilište Dragutin Novak, 2010.
- HRELJA, Damir: *Općina Jalžabet*, Jalžabet, 2013.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Briga Podravine za djecu ugroženu u Prvom svjetskom ratu // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V/10, 2006., 130–157.*
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Privredne i socijalne prilike ludbreškog kotara u međuratnom razdoblju // Ludbreg (ur. Vlado Mađarić), Ludbreg: Skupštine općine Ludbreg, SIZ za kulturu i Narodno sveučilište Ludbreg, 1984., 259–280.*
- PLESKALT, Željko (ur.): *Ratni dnevnik C. K. Varaždinske pješачke pukovnije br. 16, sv. 1: 26. srpnja 1914. – 29. siječnja 1915.*, Bjelovar: Državni arhiv u Bjelovaru, 2004.
- TEŽAK, Spomenka: *Varaždinci u nabojištima Prvog svjetskog rata // Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u Velikom ratu 1914. – 1918. (ur. Stjepan Damjanović), Varaždin: HAZU, 2014.*
- VRTULEK, Franjo: *Sesvete Ludbreške*, Ludbreg: Tonimir, 2006.
- WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*, Koprivnica: Nakladna kuća Dr. Feletar – Ludbreg: Grad Ludbreg, 2000.
- WINTER, Marija: *Kulturno-prosvjetna društva u Ludbregu i okolici // Ludbreg (ur. Vlado Mađarić), Ludbreg: Skupštine općine Ludbreg, SIZ za kulturu i Narodno sveučilište Ludbreg, 1984., 444.*

Izvori

- Arhiv OŠ Jalžabet, Spomenica škole za šk. godinu 1913./14.
- Arhiv OŠ Veliki Bukovec, Spomenica škole u Svetom Petru.
- Arhiv OŠ Veliki Bukovec, Spomenica škole u Velikom Bukovcu.
- Hrvatski državni arhiv (HDA), Narodno vijeće SHS, Z00668829, Z00668827, presnimka.
- Hrvatsko pravo, Varaždin, 1914. – br. 5, 7, 19, 115, 119, 410, 512, 518; 1915. – br. 21, 33; 1916. – 35; 1917. – br. 2, 8, 40; 1918. – 4, 17.
- Matične knjige umrlih: Ludbreg 1909. – 1944., Sveti Đurđ 1915. – 1940., Martijanec 1906. – 1922. (Matični ured Ludbreg), Matična knjiga umrlih Veliki Bukovec 1894. – 1918. (Državni arhiv Varaždin), Matična knjiga umrlih Jalžabet 188(0). – 1916. (Matični ured Varaždin).
- Naše pravice, Varaždin, 1914. – br. 27, 31.
- Privatni arhiv obitelji Kerstner.
- Župa Jalžabet, Matična knjiga umrlih Jalžabet.

Internetni izvori

- <http://www.vecernji.hr/hrvatska/otkrivena-imenastradalih-hrvatskih-vojnika-u-galiciji-950289> (dostupno: 21. 7. 2015.).